

ד כוסות

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב
משנה. ערב פסחים...אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו
מן התמחוי.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד ב
אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה. שתאן חי - יצא,
שתאן בבת אחת - יצא, השקה מהן לבניו ולבני ביתו - יצא. שתאן חי - יצא. אמר רבא: ידי יין יצא, ידי
חירות לא יצא. שתאן בבת אחת, רב אמר: ידי יין - יצא, ידי ארבעה כוסות - לא יצא. השקה מהן לבניו
ולבני ביתו יצא. אמר רב נחמן בר יצחק: והוא דאשתי רובא דכסא.

רשב"ם מסכת פסחים דף קח עמוד ב
ידי חירות לא יצא. כלומר אין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג. והני מילי ביינות שלהן דדרו
על חד תלת מיא אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה:
ידי יין יצא. משום שמחת י"ט כדתניא לקמן (דף קט א) ושמחת בחגך במה משמחו ביין:

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף קח עמוד ב
ידי יין יצא ידי חירות לא יצא, כלו' שלא יצא ידי מצוה מן המובחר ומיהו אינו צריך [לחזור] ולשתות ד'
כוסות, אבל שתאן בבת א' כלו' ששתאן סמוכין בזה אחר זה שלא על הסדר שסדרו אותן חכמים ידי ד'
כוסות לא יצא וצריך לשתותן כסדרן.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ט
ארבעה כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה, ולא
יפחות בארבעתן מרביעית יין חי, שתה ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא
ידי חירות, שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבעה כוסות, ואם שתה
מכל כוס מהן רובו יצא.

כמה צריך לשתות מן הכוס

תוספות מסכת פסחים דף קח עמוד ב
רובא דכסא - היינו כמלא לוגמין כדפרי' לעיל ומיהו לכתחילה צריך לשתות רביעית. {ועיין רמבם חו"מ
ז:ט}

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קז עמוד א
משום רבי אלעזר בר רבי שמעון אמרו: מקדשין. מטעימת יין - כל שהוא, רבי יוסי בר יהודה אומר: מלא
לוגמא. אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש: המקדש וטעם מלא לוגמא - יצא, ואם לאו - לא
יצא.

תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד א
אם טעם מלא לוגמא יצא - וכדמפרש ביומא (דף פ.) כל שאילו מסלקו לצד אחד יראה כמלא לוגמיו והוי פחות מרביעית כדאמרינן התם אבל מלא לוגמיו אמרינן התם דהוי יותר מרביעית ונראה שהוא רוב רביעית דאמרינן לקמן והוא דשתה רובא דכסא ודוקא לאדם בינוני אבל לעוג מלך הבשן בעי טפי כדאמרינן התם.

מוציא אחרים ידי חובה

תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב
לא יפחתו לו מארבע כוסות - מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו וסברא הוא דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם... ועוד דאמר בגמרא (לקמן דף קח:) השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא והוא דשתה רובא דכסא משמע דהם יצאו בשמיעה דהא בעינן רובא דכסא ועוד דמשמע דלכתחלה אין רגילות להשקותם. מיהו יש לדחות בשיש להם כוס לעצמם אי נמי בבניו ובני ביתו קטנים מיירי שלא הגיעו לחינוך ואין אשתו בכלל ומיהו בגמרא משמע שצריך כל אחד ארבע כוסות דקתני (שם) הכל חייבין בארבע כוסות אחד נשים ואחד תינוקות אמר רבי יהודה מה תועלת לתינוקות ביין משמע דלתנא קמא צריך כוס אף לתינוקות ויש לדחות דחייבין לשמוע ברכת ארבע כוסות קאמר ומשום חינוך ונראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד...

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז
...וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם...

חמר מדינא

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפג
מי שאין לו יין בליל פסח, מקדש על הפת שמברך המוציא ובוצע... הגה:... ובמקומות שנוהגים לשתות משקה הנעשה מדבש שקורין מע"ד {mead}, יכול ליקח אותו משקה לארבע כוסות אם אין לו יין (מהרי"ל). וי"א שאין עושין קידוש על שאר משקין, כמו שנתבאר לעיל סי' ער"ב סעיף ט'. ולי נראה דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה, כמו שנתבאר לעיל סימן ער"ב.

מהות המצווה

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב
משנה. מזגו לו כוס שלישי - מברך על מזונו. רביעי - גומר עליו את הלל, ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו, אם רוצה לשתות - ישתה. בין שלישי לרביעי לא ישתה. גמרא. אמר לו רב חנן לרבא: שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס! אמר לו: ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה. רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר.

תוספות מסכת סוכה דף לח עמוד א
מי שהיה עבד ואשה - משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וטעמא משום דמצוה שהזמן
גרמא היא אף על גב דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (דף קח.) דמחייבי בד' כוסות
ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן
היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור.

משנה ברורה סימן קפב ס"ק א
יש אומרים שברכת המזון טעונה כוס - שברוב הברכות שתקנו חז"ל תקנום לסדר על הכוס מפני שכן הוא
דרך כבוד ושבח נאה להקב"ה לסדר שבחו וברכתו ית' על הכוס וכמו שכתוב כוס ישועות אשא ובשם ה'
אקרא (לבוש):

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז
הלכה ו- בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר
+דברים ו'+ ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה +דברים ה'+ וזכרת כי
עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית.
הלכה ז- לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין
אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס
מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית.

חידושי הגר"ח פסחים
...ומוכח דהתוס' ס"ל דדין ד' כוסות ג"כ אינו אלא מדין ברכה על הכוס. אמנם להרמב"ם שכל דהוא משום
דרך חירות הרי ע"כ אי אפשר לומר כן, ולדידיה הוא חיוב שתיה מהך דדרך חירות. והנה מצינו עוד
פלוגתא, דהתוס' (בדף ק"ח ע"ב בד"ה רובא דכסא) כתבו דסגי במלא לוגמין, וברמב"ם הרי מבואר דצריך
שתיית רובו. ונראה דלטעמייהו אזלי, דלהתוס' דאינו אלא מדין ברכה על הכוס וא"כ א"צ אלא טעימה כמו
בכ"מ וסגי במלא לוגמין, אבל להרמב"ם דעצם השתיה הוא החיוב, צריך דוקא לשתות רוב מדין רובו
ככולו ולא סגי בטעימה... ולפ"ז נראה דבחמר מדינה הדין נותן שלא יוכל לצאת ידי ד' כוסות, דדוקא היכא
דאינו אלא דין ברכה על הכוס, בזה מהני חמר מדינה כיון שהוא משקה, אבל בהך דינא דד' כוסות שהוא
מדינא דדרך חירות, ונאמר בו חיובא דשתיית יין, וגם ביין עצמו איכא דינים מיוחדים, דשתיה עריבה, א"כ
פשיטא דלא מהני חמר מדינה.

נשים בד' כוסות

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א
ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד ב
תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים, ואחד תינוקות. אמר רבי יהודה: וכי
מה תועלת יש לתינוקות ביין? אלא, מחלקין להן קליות ואגוזין בערב פסח, כדי שלא ישנו, וישאלו.

דין חירות		דין כוס של ברכה
רמב"ם	שיטת:	תוספות
יוצא ידי ד' כוסות (רמב"ם)	ידי יין יצא	יין = שמחת יו"ט (תוספות קח:)
לא יצא ידי חירות (רמב"ם)	ידי חירות לא יצא	חירות = מצווה בשלימותה (רשב"ם) ואינו צריך לחזור (ר"ן)
רוב כוס (רמב"ם)	כמה צריך לשתות מן הכוס	מלא לומיו כמו בקידוש (תוספות קח:)
כל אחד חייב לשתות לעצמו (רמב"ם)	האם אפשר להוציא אחרים ידי חובתם	אפשר להוציא אחרים כמו בקידוש (תוספות צט:)
דווקא יין (שו"ע תפג)	חמר מדינא	אפילו חמר מדינא אם אי אפשר (רמ"א שם)
כדי להראות כאילו יוצא עתה, ודרך חירות. (רמב"ם)	מהות המצווה	כדי לומר עליהם הלל והגדה (תוספות סוכה לח.)
שתיית היין (גר"ח- רמב"ם)	עיקר פעולת המצווה	אמירת הברכה (גר"ח- תוס)
<u>צווי דינים</u> - דין חירות, וכיון שיש לשתותם דרך חירות גם עושים מצווה בהם. [חירות- < להיות עבדי ה']	פסחים קיז: "ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה."	המצווה היא האמירה לקידוש.
חייבות להראות חירות (פשטות רמב"ם)	נשים: אף הן היו באותו הנס - ולכן...	חייבות <u>בהלל</u> של ליל פסח, וחייבות בכוסות שהם חלק מן ההגדה וההלל. (תוספות סוכה לח.)

קשר בין צווי הדינים:

- כך תקנו חז"ל- בעיקרון ד' כוסות משום חירות, אבל כיון שכבר עושים תקנום בתוך מסגרת ההגדה והסדר.
- כל מצוות הלילה קשורים לסיפור יציאת מצרים, וה"להראות את עצמו כאילו עתה יוצא ממצרים". ולכן לא מספיק להיות מיסב דרך חירות, אלא שצריך להיות מיסב דרך חירות בשעת אכילת מצה וד' כוסות. וכן לא רק צריך לומר ההגדה ולעשות הסדר, אלא צריך גם לעשות הסדר וההגדה דרך חירות בחיבור הד' כוסות.